

REGINA-MAMĂ
ELENA
A ROMÂNIEI

ARTHUR GOULD LEE

REGINA-MAMĂ

ELENA

A ROMÂNIEI,
PRINȚESĂ DE GRECIA
ȘI DANEMARCA

O BIOGRAFIE
AUTORIZATĂ

Traducere din engleză de
LIANA ALECU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactori: Hortensia Popescu, S. Skultéty
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Doina Elena Podaru
Corector: Elena Stuparu

Tipărit la Tipo Lidana – Suceava

Arthur Gould Lee

Helen – Queen Mother of Rumania

Reprinted with copyright permission from David Reed-Felstead,
the Grandson of Arthur Gould-Lee

© HUMANITAS, 2000, 2019, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Gould Lee, Arthur

Regina-mamă Elena a României, prințesă de Grecia
și Danemarca: o biografie autorizată / Arthur Gould Lee;
trad. din engleză de Liana Alecu. –

București: Humanitas, 2019

ISBN 978-973-50-6581-2

I. Alecu, Liana (trad.)

94

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021 311 23 30

DEDICATĂ
— cu permisiunea sa —
Majestății Sale
REGELE PAUL AL GRECIEI

Prefață

Prin descendență și înrudiri, regina-mamă Elena a României are, desigur, sânge regesc. Ramificațiile strămoșilor ei se pierd în negura vremii. Atât pe linie paternă, cât și pe linie maternă, ea descinde, prin țarul Pavel I, din Ecaterina cea Mare. Pe partea mamei, ea se trage, prin două linii distincte — una prin regina Victoria și mai mulți regi George, cealaltă prin regii Prusiei —, din Iacob I al Angliei.

Dintre străbunicii ei, unul a fost rege, altul împărat, iar o străbunică regina-împărăteasă a Angliei. Un bunic a fost rege, iar celălalt împărat. Un unchi a fost împărat. Tatăl, soțul și fiul au fost toți regi. Printre verii ei, decedați sau aflați în viață, se numărau și se numără regii Angliei, Danemarcei, Norvegiei și Suediei. Regele Paul al Greciei este fratele ei, iar ceilalți doi frați ai ei au fost regii Greciei înaintea lui. Ea este verișoară primară cu ducesa de Kent și cu ducele de Edinburgh și verișoară de gradul trei cu regina Elisabeta a Angliei.

În adolescență părea să fie absolut sigur că, având atâtea rude încoronate, ea era sortită unei vieți strălucite și senine de regină, soție de rege. Dar Destinul a decis altfel. O dată cu sfârșitul adolescenței, viața ei a devenit o lungă succesiune de necazuri, atât în privința averii, cât și a sentimentelor. Zborul ei printre nori a fost întrerupt brutal de prăbușiri ametoitoare, urmate mult mai târziu de întoarceri neașteptate pe culmile gloriei. A devenit regină, dar n-a domnit niciodată. A fost martoră la abdicarea

forțată a tatălui, a soțului și a fiului ei. A simțit gustul fericirii, aventurii, pericolului, triumfului, dar a suferit și nenorociri și umilințe atât publice, cât și personale, cum puținor femei le este dat să îndure.

Întotdeauna, exceptând perioadele de exil, ea s-a aflat lângă treptele unui tron. Odată i s-a spus că viața ei seamănă cu povestea Cenușăresei, dar inversată și repetată întruna. Pentru că, în cazul ei, povestea nu s-a sfârșit, ci a început cu fericirea, când mica prințesă din palatul părinților ei adorați, prințul moștenitor și prințesa moștenitoare ai Greciei, petrecea ore fericite, jucându-se fără griji, sub cerul însoțit al Atenei.

Mica prințesă

„Și în ziua de azi”, povestește regina Elena, „dacă scap un biscuit în ceai, mă simt vinovată, pentru că în copilărie am fost deseori lovită peste mâini când mi se întâmpla așa ceva.”

Deși mica prințesă a avut o copilărie fericită, marcată de strălucirea glorioasă a unui tron, mama ei i-a dat o educație strictă, atât în problemele mărunte, cât și în cele importante. Chiar dacă era bună și blândă, aceste calități adăugându-se frumuseții și vioiciunii, mama ei era severă câteodată. Iar tatăl ei, un bărbat înalt și blond, vesel și cu inima deschisă, devenea foarte rigid uneori.

Dar cea mai autoritară persoană din viața Elenei, pe care ea o iubea totuși din toată inima, era guvernanta ei englezoaică, domnișoara Nicholls, care avea obiceiul s-o trimită la culcare de câte ori comitea cea mai mică greșală, indiferent de cât era ceasul, și fără păpușa ei de cârpe, Mingo cel Negru, cu care dormea noaptea. Mai târziu, în viața Elenei a apărut și Rosa, camerista ei, o adevărată întruchipare a devotamentului, dar care nu șovăia s-o reclame imediat la guvernanta când trebuia să fie pedepsită.

Inițial, Rosa a venit la palatul prințului moștenitor Constantin ca servitoare, pe când avea numai cincisprezece ani, după ce și-a părăsit insula natală Andros și și-a făcut coc pentru prima oară în viața ei. Mai târziu, când Elena nu mai era de grădiniță, prințesa moștenitoare Sofia și-a pus camerista englezoaică s-o instruiască pe Rosa

pentru a deveni camerista Elenei. A fost o alegere excelentă, căci Rosa nu s-a despărțit de tânăra ei stăpână tot restul vieții.

În afară de părinții ei, personajele cele mai importante din micul univers al Elenei au fost bunicul și bunica ei, regele George I și regina Olga, care locuiau în Palatul Vechi și cărora ea și ceilalți membri ai familiei le spuneau Opapa și Omama. Apoi, în ordinea importanței pentru ea, erau frații ei George și Alexandru, mai mari decât ea cu cinci și, respectiv, doi ani. În Atena, la diferite reședințe, locuiau unchi, mătuși și verișori mai mici. Pentru toți, Elena era „Sitta”, numită așa datorită eforturilor lui Alexandru de a-i spune în engleză *sister* „surioară” în copilărie, și așa i-a rămas numele.

Cele mai îndepărtate amintiri ale Elenei sunt legate mai ales de casa tatălui ei din Atena, reședința oficială, construită pentru el în spatele Palatului Vechi, cu aspect de cazarmă, care dădea în Piața Constituției. Ea își mai amintea și de casa de la țară a tatălui ei, aflată pe moșia regelui, unde era și Palatul de vară de la Tatoi, la poalele dealurilor împădurite de la nord de Atena. „Era o casă mare, rudimentară, care aparținea bunicului. Acesta i-a cedat-o tatălui meu”, scrie regina Elena. „Mobila de tres-tie era și ea primitivă, la fel ca în Palatul de vară, și nu exista apă curentă sau lumină electrică. Deoarece bunicul avea concepții de viață spartane, nu le-a permis părinților mei să facă nici un fel de îmbunătățiri. Când am mai crescut, am înțeles cât de greu trebuie să-i fi fost mamei mele să trăiască în asemenea condiții, dar pentru noi, copiii, casa era un adevărat paradis. Lumânările și lămpile cu petrol, precum și băile matinale în butoi făceau toate parte din casa noastră iubită din Tatoi, și nouă nu ni se păreau deloc neobișnuite.”

Pentru că la vremea respectivă condițiile de viață din provinciile Greciei erau și mai primitive decât la Tatoi,

Elena și frații ei nu prea călătoreau departe de Atena, exceptând excursiile cu iahtul bunicului lor, *Amphitriti*, unde cel mai mult le plăcea să-i ajute pe marinari să lustriască alămurile. Vara uneori plecau cu iahtul spre Corfu, alteori spre Venetia, de unde luau trenul pentru a o vizita pe bunica din partea mamei lor, împărăteasa văduvă Frederick, care locuia la castelul Friedrichshof, lângă Frankfurt.

„Deși eram mică pe atunci, îmi mai amintesc perfect de împărăteasă și de casa ei splendidă”, scrie regina Elena. „Mi-a rămas în minte foarte clar un incident, cu toate că nu aveam mai mult de cinci ani. Împărăteasa și mama mă luaseră la plimbare cu trăsura prin împrejurimi, și eu, ca orice copil, am început să sar pe banchetă. Eram așezată în fața bunicii. Deodată, mi-au alunecat picioarele și, spre groaza mea, am izbit-o violent peste picioare. Ei i s-a tăiat respirația de durere și a icnit: «Vai, precis o să mă aleg cu vânătași.» M-am simțit atât de umilită de isprava mea, încât tot restul drumului am stat în genunchi, cu spatele la ele, și am refuzat categoric să mă întorc cu fața.” Împărăteasa, fata cea mare a reginei Victoria, vorbea englezește în familie, la fel ca și prințesa Sofia și toată familia ei.

„Dar a venit o zi din anul 1901”, continuă regina Elena, „când această bunică minunată a închis ochii, iar castelul a fost învăluit de tăcere și jale. Bunica nu mai era la Friedrichshof ca să ne înconjoare cu dragostea și grija ei.”

La fel de proaspete sunt și amintirile reginei Elena legate de vacanțele la Corfu, unde adesea veneau cu iahtul din Anglia regele Eduard, unchiul mamei sale, și regina Alexandra, mătușa tatălui său. „În timpul vizitelor unchiului Bertie și ale mătușii Alix”, scrie ea, „frații mei și cu mine ne distram minunat pe iahtul *Victoria and Albert* și pe *Surprise*. Ofițerii de pe iahturi obișnuiau să organizeze jocuri foarte animate în popotă și uneori participau

și ei. La Corfu mai venea câteodată și fratele mamei mele, împăratul german Wilhelm, al cărui iaht, *Hohenzollern*, era ancorat lângă iahtul unchiului Bertie. Dar pe iahtul unchiului Willie nu era atâta veselie, căci ofițerilor nu li se permitea să-și piardă timpul cu jocuri caraghioase.”

În viața Elenei apăruse acum un alt frate, Paul, dar deocamdată el era sugar. Dintre toți frații, îl prefera pe Alexandru. Pe cât era George de liniștit, pe atât era Alexandru de zvăpăiat, și în sora lui el a simțit o fire asemănătoare, pentru că, deși el era capul răutăților, ea era prima care îl urma. Cei doi erau nedespărțiți — și nu numai la rele.

La ultimul etaj al noului palat, era o cameră mare de joacă, unde copiii făceau dese escapade. Patinajul cu roțile pe acoperișul plat al Palatului era una dintre distracțiile lor preferate, dar, „trebuie să recunosc”, își amintește regina Elena, „câteodată fumam țigări făcute din sugativă și mai aruncam și cești întregi cu petrol pe pereți și le dădeam foc. Trebuie să fi avut niște îngeri păzitori cu totul deosebiți, pentru că, din fericire, limbile de foc efemere nu ne-au atins niciodată. Dar odată tot era s-o pățim când, după ce am umplut cu apă câteva stropitori mari, luate din grădină, am stropit din belșug «iarba» — altfel spus covorul verde din camera de joacă. În scurt timp, s-a auzit o mare zarvă venind din salonul de dedesubt, pentru că apa începuse să picure din tavan, iar servitorii au pus scările și au fost nevoiți să găurească tavanul ca să se poată scurge apa.”

Însă la Tatoi se puteau ei desfășura în voie, căci erau liberi să cutureie zona împădurită. Aici, jocul preferat erau cursa cu micile lor carete daneze, trase de catâri, sau coborârea cu ele în mare viteză pe drumurile înguste de pe povârnișurile abrupte ale dealurilor. Imprudența cu care conduceau caretele producea frecvente accidente când acestea, animalele și pasagerii se prăvăleau, claie peste grămadă, pe pantele dealurilor.

„O dată, când frățiorul meu Paul, pe atunci în vârstă de trei ani, se afla cu noi în caretă”, își amintește regina Elena, „coboram dealul în viteză, Alexandru dirijând caretă cu picioarele, iar viteza sa creștea amețitor cu fiecare secundă. Deodată, caretă s-a hurducat îngrozitor, a ieșit de pe drum și s-a prăbușit la vreo doi metri în niște tu-fișuri încălcite de ferigi și mure. A urmat o liniște teribilă, care s-a prelungit atât de mult, încât am înghețat de groază la gândul că frățiorul meu a murit în acest accident. Ce ușurată m-am simțit când l-am auzit izbucnind în țipete ascuțite, atât de puternice, încât părinții noștri, alarmați, s-au năpustit afară din casă până la locul cu pricina, aflat la o distanță de câteva sute de metri.”

Prințesa Sofia zâmbea îngăduitor când era vorba de năzbâtiile copiilor ei, exceptând cazurile când venea câte un musafir, situație în care îi ținea deoparte. Ambii părinți considerau că e bine ca odraslele lor să se poarte ca și alți copii, cu ghidușii și poznele lor. Totodată, îi încurajau să facă sport. Elena practica înotul, gimnastica, ciclismul (înainte și înapoi) și echitația. De la vârsta de patru ani încălecaser pe un ponei și pasiunea pentru echitație și cai i-a rămas până la sfârșitul vieții.

O dată cu trecerea anilor — și ea se apropia de adolescență —, firea ei băiețoasă n-a dispărut cu totul. Întrucât verișoarele și sora ei Irina, de care o despărțeau opt ani, erau prea mici ca să se joace cu ele, ea își petrecea cea mai mare parte a timpului cu Alexandru. El era eroul ei, nu numai pentru că era capul răutăților, ci și pentru că, după cum spunea regina Elena, „nutream o mare admirație pentru numeroasele lui calități și în special pentru una — și anume că, încă de mic, niciodată n-a încercat să scape de vreo pedeapsă spunând o minciună.”

George era mai serios decât Alexandru, dar și el se juca cu ei destul de des. La aceste jocuri participa câteodată

și fratele cel mic al tatălui ei, prințul Cristofor, care era cu numai doi ani mai mare decât George.

Dar viața nu era făcută numai din jocuri, copiii având și un program de lecții. Elena se trezea la ora șase dimineața ca să poată începe lecțiile la ora șapte, îndrumată de câțiva profesori care veneau pe rând la Palat pe parcursul unei zile. Ea lua lecții singură, dar guvernanta era prezentă la toate orele, pe care le urmărea cu răbdare. Prințesa Sofia nu se mulțumea însă ca educația copiilor ei să se rezume la acumularea de cunoștințe, pentru că avea o mare încredere, inculcată de mama ei, în concepțiile britanice de formare a caracterului. Astfel, când Elena a împlinit opt ani, ea a început să frecventeze cursurile de vară ale școlilor din Seaford și, mai târziu, Eastbourne.

Aici, ea purta uniforma școlară formată dintr-o fustă albastră, bluză albă și cravată verde și a cunoscut totodată o mulțime de îndatoriri noi, unele de care nici măcar nu auzise înainte — cum ar fi alcătuirea listei de rufe pentru spălătorie. „Îmi plăcea la nebunie școala de vară”, spune regina Elena, „și o așteptam cu nerăbdare tot anul. Mai târziu, am fost veșnic recunoscătoare pentru cele șapte veri la școlile englezești, care au pus bazele concepției mele de viață pentru viitor și, în plus, m-au făcut să iubesc cam tot ce ținea de Anglia.”

Influența acestor școli în modelarea caracterului ei a fost remarcabilă, dar, o dată cu procesul de maturizare, și-au pierdut din importanță în fața înrâuririi tot mai mari a părinților ei. Prințesa Sofia a făcut eforturi pentru a înculca în caracterul copiilor ei, mai ales prin forța exemplului personal, etaloanele stricte de comportare cu care fusese ea însăși impregnată de împărăteasa Frederick.¹ I-a învățat pe copii ce înseamnă autocontrolul și respectul

¹ A se vedea *Scrisorile împărătesei Frederick adresate Sofiei*, editate de autorul cărții de față.

față de sine și, prin propriul mod de viață, i-a făcut să înțeleagă responsabilitățile pe care le datorau rangului lor și, în special, ideea de datorie și disponibilitatea de a-i ajuta pe alții. La fel de serios, ea le-a arătat cum se conduce o casă și o Curte regală, metodic și fără ostentație.

Influența prințului Constantin se manifestă și ea mai mult prin exemplul personal decât prin precepte, căci unui tată atât de curajos și deschis nu-i era greu să-și impresioneze copiii. Era sincer și corect, dar în același timp tolerant și hotărât. Deși trecea peste multe, în unele privințe era un adevărat zbir, mai ales în legătură cu bunele maniere și manifestarea respectului față de alții. Era ferm până la încăpățănare și uneori își pierdea cumpătul ușor, dar mânia lui se stingea repede și niciodată nu purta ranchiună.

O altă influență puternică în copilăria Elenei a fost aceea a regelui și a reginei. Pentru Elena, ca și pentru restul familiei, povestea vieții lor era aproape o legendă, pentru că toți știau că Opapa venise în Grecia pentru a deveni rege, pe când era un prinț danez de optsprezece ani și că peste câțiva ani și-a adus mireasa din Rusia, marea-ducesă în vârstă de cincisprezece ani, care încă se mai juca cu păpușile. Ei domneau de aproape o jumătate de secol și tot de atâta timp erau devotați unul față de altul. Acum, când ajunseseră la maturitate, se topeau după nepoți.

Ca primă nepoată, Elena era poate mai iubită decât ceilalți copii, iar ea își adora bunicii. Una dintre amintirile ei cele mai vii era zâmbetul blând al bunicului când, la vârsta de cinci ani, l-a ajutat să ofere premii la o festivitate care avea loc pe marele Stadion. În ciuda anilor îndelungați în care purtase atâtea responsabilități pe umerii lui, încă mai era capabil să se joace cu ea, cu frații și cu verișorii ei. Clătinându-se ca și cum ar fi mers pe picioroange, el urca treptele una câte una în fața Palatului Tatoi, apoi

îi provoca pe copii să facă la fel, ceea ce ei nu reușeau niciodată.

Regina Olga, care adusese pe lume primii patru copii până la vârsta de douăzeci de ani, era venerată de greci ca mama sfântă a națiunii. Blândețea și bunătatea ei erau oglindite în frumusețea calmă a chipului ei: „Are chipul Madonei”, scria împărăteasa Frederick. Asupra Elenei, ca și asupra celorlalți nepoți, influența ei cea mai puternică s-a manifestat printr-un profund sentiment religios, dar nepoții o iubeau și pentru că ea îi adora, și apoi, avea și un deosebit simț al umorului, pe care ei îl savurau.

Deși a dispărut atât de timpuriu din viața Elenei, amintirile ei din copilărie despre împărăteasa Frederick au rămas intacte, deoarece prințesa Sofia a întreținut tot timpul amintirea mamei ei în sufletul copiilor. Pentru Elena, amintirea personalității curajoase și tragice a Împărătesei va deveni mai târziu un sprijin și o sursă de inspirație.

Elena îi iubea mult și pe unchii și mătușile ei, frații tatălui ei și soțiile lor. Cel mai tânăr dintre ei, Cristofor, vesel și amuzant, era mai mult un frate mai mare decât unchi, la fel ca și Andrei, care era și nașul ei. Ea îi tutuia pe amândoi. Doar prinții mai în vârstă, George și Nicolae, se bucurau de cinstea de a li se adresa cu „unchiule”. De la fiecare dintre ei avea ce învăța, mai ales de la gustul artistic și cultura prințului Nicolae. Pe mătușa Minnie, singura soră în viață a tatălui ei, prințesa Maria o vedea rareori pentru că se căsătorise cu marele-duce George și trăia mai tot timpul în Rusia. Dar Elena o iubea mult și mai târziu o va iubi și mai mult, amândouă fiind lovite de nefericirea lor comună.

„Poate era ceva neobișnuit să observi legături sufletești atât de strânse printre membrii unei familii atât de numeroase”, scrie regina. „Aveau loc reuniuni de familie de câteva ori pe săptămână, mici petreceri la care am participat și eu după vârsta de șaisprezece ani. După ce se

Cuprins

<i>PREFAȚĂ</i>	7
Mica prințesă	9
Primul contact cu realitatea	24
Deziluzia	33
Dezastrul	45
Exilul	56
Adaptarea	67
Zorile unei vieți noi	77
Un început și un sfârșit	88
Speranțe destrămate	101
Despărțirea	111
Mamă de rege	118
Ani de incertitudini	127
Întoarcerea	138
Drum fără țintă	153
Izgonirea	163
O nouă adaptare	174
Preludiul restaurației	184
Regina-mamă	198
Pioni de sacrificiu	211
Spre catastrofă	223
Un mare succes... Dar!	238
„Voința poporului“	253
Drum în pantă	268
Ultima etapă	282
Sfârșitul călătoriei	294
Incidentul toscan	304
<i>INDICE</i>	311